
КУРЛЮК М.В.,
аспірант,
Інститут соціальної та
політичної психології
НАПН України,
м. Київ

ЧИННИКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ У ПІДЛІТКІВ: НОВИЙ ПІДХІД ДО КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті пропонуються різні підходи до визначення чинників, що здійснюють вплив на формування залежності від Інтернету. Автор пропонує нову, детальну класифікацію чинників, які можуть впливати на процес виникнення Інтернет-залежності. Автор приходить до висновку, що всі означені чинники в своїй сукупності впливають на людину, спонукаючи її проводити все більше часу в Інтернеті, оскільки це приносить їй позитивні емоції та служить засобом задоволення фрустрованих потреб.

Ключові слова: Інтернет-залежність, адикція, класифікація, підлітки, індивідуально-психологічні чинники, соціально-психологічні чинники, чинники соціального середовища.

В статье предлагаются различные подходы к определению факторов, оказывающих влияние на формирование зависимости от Интернета. Автор предлагает новую, подробную классификацию факторов, которые влияют на возникновение зависимости от Интернета. Автор приходит к выводу, что все указанные факторы в своей совокупности влияют на человека, побуждая его проводить все больше времени в Интернете, поскольку это приносит ему положительные эмоции и помогает удовлетворить фрустрированные потребности.

Ключевые слова: Интернет-зависимость, аддикция, классификация, подростки, индивидуально-психологические факторы, социально- психологические факторы, факторы социальной среды.

The article suggests various approaches to determine the factors that influence the development of Internet addiction. The author offers a new, detailed classification of factors that may influence the occurrence of Internet addiction. Author comes to a conclusion that these factors

© Курлюк М.В., 2014

affect a person, prompting to spend more time online, because it brings positive emotions and helps to satisfy frustrated needs.

Key words: *Internet addiction, addiction, classification, adolescents, individual psychological factors, social-psychological factors, factors of social environment.*

Постановка проблеми. Інтернет-залежність є важливою та актуальною проблемою, оскільки здатна в значній мірі вплинути на особистість, призвести до її деформації, порушити здатність людини встановлювати взаємозв'язки з соціумом. У зв'язку з цим, виникає потреба у виявленні тих чинників, які сприяють процесу формування залежності від Інтернету. Наявні на даний час класифікації чинників Інтернет-залежності, є фрагментарними, недостатньо повними, та структурованими. Тому виникає потреба у розробці класифікації, яка б дозволила повноцінне охоплення тих чинників, що можуть спричинити залежність від Інтернету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічну основу дослідження складають праці, спрямовані на вивчення чинників Інтернет-залежності (В. Бурова, Т. Вакуліч, Ю. Вінтюк, Т. Ісакова, Ц. Короленко, М. Реуцький, І. Соловійова, Х. Турецька), визначення особливостей прояву Інтернет-залежності (А. Голдберг, Д. Грінфілд, К. Янг), наслідків інтернет-залежності для особистості (Т. Карабин, В. Посохова).

Метою статті є класифікація та аналіз чинників, які сприяють виникненню Інтернет-залежності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній психології розглядається питання визначення найбільш значимих чинників, що впливають на формування Інтернет-залежності. В процесі цього були виділені різні підходи до визначення чинників залежності від Інтернету, здійснені спроби класифікації. Т. Ісакова запропонувала розглядати кібернетичні та індивідуально-психологічні чинники Інтернет-

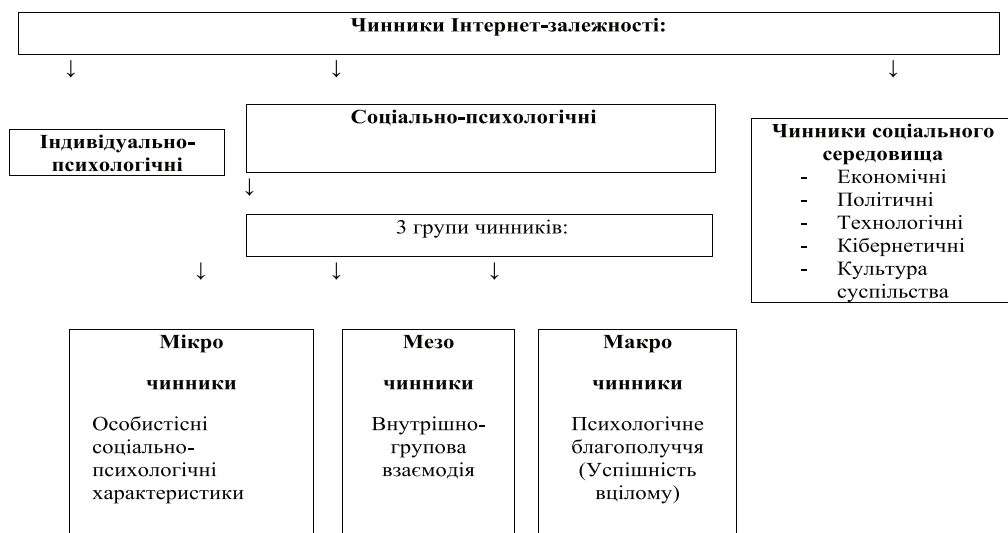
залежності [5]. Т. Вакуліч поділила чинники Інтернет-залежності на: психологічні (безмежна можливість створювати нові образи власного "Я" та вербалізувати уявлення і фантазії, порушення психофізіологічного стану); соціально-психологічні (потужне розширення меж спілкування особистості; легкість знаходження односторонніх і емоційно близьких людей, задоволення потреби в належності до соціальної групи та визнанні; можливість відійти від реальності); та соціальні чинники [2].

В. Бурова вказувала, що Інтернет-залежність спричинюється втечею від внутрішніх психологічних конфліктів, які породжуються проблемами в особистому і сімейному житті, значних психологічних травм та компенсацією невдач [1]. Ю. Вінтюк при дослідженні чинників Інтернет-залежності особливу увагу приділяв власне впливу сімейного виховання та стосункам у родині [3]. Х. Турецька поділила чинники Інтернет-залежності на зовнішні і внутрішні. Зовнішні чинники: характеристики середовища Інтернету; характеристики соціальної ситуації: зростання відчуженості, дистанційованості між людьми, зростання кількості розлучень, часті зміни місця проживання. До внутрішніх психологічних характеристик особистості, що пов'язані з Інтернет-залежністю відносять: депресію, труднощі міжособистісного спілкування інтернет-залежних, невпевненість у собі та несміливість у соціальних контактах [12].

Розглянувши ці класифікації, ми дійшли до висновку, що запропоновані підходи є дещо фрагментарними і недостатньо структурованими. Через

Таблиця 1.

Модель навчання творчого монологу-розповіді майбутніх учителів німецької мови з використанням прийомів театральної педагогіки.

це виникає потреба скласти таку класифікацію, яка б дозволила отримати повноцінне уявлення про ті чинники, які здатні впливати на процес виникнення залежності від Інтернету. З цією метою, на основі вищезгаданих класифікацій, нами було запропоновано таку класифікацію чинників Інтернет-залежності, які б дозволили найбільш повно і ґрунтовно дослідити дану проблему (див. табл.1).

Розглянемо зазначені чинники Інтернет-залежності більш детально.

I. Індивідуально-психологічні чинники – це такі суб'єктні чинники, які пов'язані з демографічними характеристиками (вік, стать, освіта) й особистісними властивостями кіберкористувачів [5]. Відповідно до даного визначення та на основі попередньо проведеного дослідження [10], нами були отримані такі індивідуально-психологічні чинники, які здійснюють вплив на формування Інтернет-залежності, як: 1) акцентуації характеру, а саме: лабільний, збудливий, та астено-невротичний тип акцентуації; 2) особистісні характеристики: загальна

емоційна нестійкість (зниження здатності управляти власними емоціями та настроями), знаходити їм адекватне пояснення), перепади настрою, вразливість, психічна втомлюваність, схильність до заниженої самооцінки. Підлітки з Інтернет-залежною поведінкою дратівливі, схильні до афективних спалахів. Мають проблеми з самоконтролем та саморегуляцією, що призводить до неефективного планування діяльності в Інтернеті.

II. Чинники соціального середовища [2], пов'язані з існуванням сучасної людини в інформаційно насиченому середовищі, що опосередковується агресивністю подання інформації у ЗМІ, появою нових засобів впливу на свідомість, ослабленням найважливіших соціокультурних інститутів, відсутністю реально діючих соціальних програм психогієни та психопрофілактики.

Дана група чинників включає в себе:

1) Економічні чинники. Серед економічних чинників слід назвати доступність вартості обслуговуван-

ня і послуг, які надають доступ до Інтернету. Інтернет виступає і соціально-економічним фактором, коли питання стосується батьківсько-дитячих стосунків. Інтернет легко заповнює дозволя дитини, а тому батькам часто буває зручно зайняти дитину комп'ютером, звільнивши себе тим самим від виконання батьківських обов'язків. Батьки можуть надавати перевагу заповненню дозволя дитини комп'ютерними іграми, проведенням часу в соціальній мережі замість тих видів діяльності, які потребують значних грошових витрат і безпосередньої участі дорослих (спорт, подорожі, заняття творчістю).

- 2) **Політичні чинники.** Через постійні стресові ситуації, нестабільну політичну ситуацію в країні, виникла потреба в соціально-політичній поінформованості і включеності в ці процеси, що може призвести до надмірного використання Інтернету.
- 3) **Технологічні чинники.** Завдяки науково-технічному прогресу розвиток пристроїв і засобів, які дозволяють швидко отримати доступ до Інтернету, значно зріс. Наразі увійти до мережі Інтернет можливо не лише за допомогою комп'ютера, як раніше, але і при використанні мобільного телефону, планшета, чи навіть окулярів Google glass. При розгляді соціально-технологічного аспекту, можна сказати, що найбільш агресивним способом експансії інформаційних технологій є їх включення в процеси первинної та вторинної соціалізації. Таким прикладом є нав'язування використання Інтернету батьками та освітніми установами. Якщо оточення підлітка починає активно застосовувати нові засоби комунікації, то і йому з найвищою ймовірністю прийде-ть-ся освоювати нові технології. Таким чином, вибір – використовувати Інтернет або ні – вже роблять визначені соціальні інститути та групи, а не сам підліток.

4) **Кібернетичні чинники** – об'єктні умови і фактори, пов'язані із властивостями кіберсередовища. Вони роблять Інтернет привабливим засобом для формування адикції, завдяки:

1. необмеженому доступу до інформації [14];
2. можливості створювати нові образи «Я», пробувати себе у новій ролі, яка є недоступною в реальному житті. Це пов'язано з тим, що у реальному житті підліток має відповідати соціальному статусу, соціальним ролям, чи може відчувати незадоволення власною зовнішністю. А Інтернет починає сприйматися як засіб задоволення потреби в спілкуванні, для підвищення самооцінки і позбавлення від певних комплексів [2];
3. можливості вербалізувати уявлення чи фантазії, в тому числі не можливі для реалізації в звичайному світі: кіберсекс, рольові ігри в Інтернеті [4];
4. легкому пошуку однодумців. Віртуальні соціальні контакти встановлюються набагато легше, ніж реальні, чому сприяють більша відкритість і простота спілкування в Інтернеті. При найменшому розчаруванні або незадоволенні Інтернет-співрозмовником можна перервати спілкування з ним/з нею і знайти іншого співрозмовника [13];
5. почуттю належності до групи. В Інтернеті можна легко приєднатися до будь-якої групи за інтересами, або створити власну;
6. віртуальна реальність мережі дозволяє створити ілюзію захисту від самотності, отримати емоційну підтримку і визнання в Інтернеті. Вона компенсує причини труднощів у реальному спілкуванні без їх розуміння і дійсних кроків для їх усунення [9];
7. можливості анонімного спілкування (К. Янг). Проте твердження Кімберлі Янг [14] і її послідовників, що спілкування в Інтернеті є комфортним завдяки його анонімності, є наразі лише частково правдивим. Оскільки

ки в усьому світі (і в україно- і російськомовному сегменті Інтернет) росте популярність сайтів, що вимагають від учасника реєструватися під справжнім ім'ям і прізвищем, а не під вигаданим ніком. Яскравим прикладом цього є соціальні мережі [7].

8) **Культура суспільства.** На формування Інтернет-залежності також здійснює вплив культура суспільства. Якщо в суспільстві не ведеться роз'яснення правил щодо безпечного використання Інтернету, та не приймаються відповідні нормативні та освітні норми - це, в свою чергу, може призводити до негативних наслідків формування Інтернет-залежності. Щоби запобігти цьому, пропонуються різні стратегії запобігання Інтернет-залежності. Показовим прикладом у даному аспекті є Китай. В Китаї боротьба з Інтернет-залежністю відбувається на найвищому державному рівні. Іде скорочення Інтернет-кафе, до яких виставляються жорсткі вимоги. Влада контролює відвідуваність і дотримання встановлених вікових та часових меж щодо користування Інтернетом. Порушення цих правил призводить до виплати значних штрафів. Головним завданням у цій сфері вважається створення та розвиток здорової онлайн-культури, яка б забезпечила суспільству стабільність. Тому китайська влада спрямована на використання Інтернету громадянами саме в рамках освіти та бізнесу, без користування неприпустимими Інтернет-послугами, унеможлиблюючи також і перегляд порнографії.

Окрім жорсткого контролю за використанням Інтернету, у багатьох країнах впроваджується медіа-освіта, яка функціонує як система, що стала невід'ємною частиною, з одного боку, загальноосвітньої підготовки молоді, з другого – масових інформаційних процесів. На жаль, в Україні медіа-освіта досі залишається фрагментарною

і здійснюється переважно стихійно з ініціативи ентузіастів, педагогів-новаторів за явного браку інтеграції цих зусиль в ефективну медіа-освітню систему. Проте, за підтримки Інституту соціальної та політичної психології НАПН України[8], вже проходить всеукраїнський експеримент із впровадження у навчально-виховний процес медіа-освіти, в межах якого планується запровадження вивчення курсу «Основи медіа-грамотності» в загальноосвітніх закладах. Наразі проводяться наради-семінари вчителів навчальних закладів з метою підготовки їх до викладання основ медіа-грамотності. Також створені перші програми, посібники та підручники з медіаосвіти та медіакультури.

III. Соціально-психологічні чинники, пов'язані з тими психологічними труднощами і ускладненнями, які породжені найближчим соціальним середовищем. Розгляд соціально-психологічних чинників, відповідно до підходу А. Мудрик [11], ми пропонуємо поділити на 3 групи:

- 1) Мікрочинники: особистісні соціально-психологічні характеристики
- 2) Мезочинники (мезо-середній, проміжний): включає внутрішньогрупову взаємодію. Це може бути взаємодія в сім'ї; колективі: класі, студентській групі, групі за інтересами.
- 3) Макрочинники (великий), пов'язані з психологічним благополуччям, тобто успішністю відносно.

Висновок. Запропонована нами класифікація дає більш повне і розширене бачення проблеми. Відповідно до цієї класифікації, чинники Інтернет-залежності поділяються на 3 великі групи: індивідуально-психологічні характеристики особистості, чинники соціального середовища (економічні, політичні, технологічні, кібернетичні, чинники культури суспільства), та соціально-психологічні чинники. Соціально-психологічні чинники, в свою чергу, також поділяються на 3 групи: мікрочинники (особистісні соціально-психологічні характеристики), ме-

зочинники (включають внутрішньо-групову взаємодію), та макрозочинники (пов'язані з психологічним благополуччям). Всі означені чинники в своїй сукупності впливають на людину, спонукаючи її проводити все більше часу в Інтернеті, оскільки це приносить їй позитивні емоції та служить засобом задоволення фрустрованих потреб. Однак надмірне перебування в Інтернеті може витіснити всі інші види ді-

яльності людини, зробивши Інтернет осередком життя, і, як наслідок, може призвести до негативних наслідків формування Інтернет-залежності.

Перспективним напрямком дослідження є проведення теоретико-експериментального дослідження з метою поглибленого вивчення соціально-психологічних чинників, що призводять до формування Інтернет-залежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурова В.В. Социально-психологические аспекты Интернет-зависимости / В.В. Бурова – М., 2001.
2. Вакуліч Т.М. Психологічні чинники запобігання інтернет- залежності підлітків / Т.М. Вакуліч. Текст: дис. канд. наук. – 2006.
3. Вінтюк Ю. Психологічні закономірності виникнення узалежнень у шкільному віці та способи протидії їм / Ю. Вінтюк // Здоровий спосіб життя. – 2008. – № 34. – С. 13–20.
4. Інтернет-залежність дітей та підлітків: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://lnit2.at.ua/publ/internet_zalezhnist_ditej_ta_pidlitkiv/1-1-0-5.
5. Ісакова Т. О. Інтернет-залежність як новий феномен сучасного світу: сутність і проблеми / Т. О. Ісакова. – К.: НІСД, 2011.
6. Камінська, О. В. Психологічні детермінанти формування інтернет-залежності. / О. В. Камінська. Проблеми сучасної психології. 2013. Випуск 22. – С. 194–204.
7. Климовская О.Ю. К вопросу об Интернет-зависимости / О. Ю. Климовская // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2008. – № 829. – С. 77–80. – (Теорія культури і філософія науки ; вип. 36).
8. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm
9. Котляров А. В. Другие наркотики или Ното Addictus: Человек зависимый Текст. / А. В. Котляров. М.: Психотерапия, 2006. – 480 с.
10. Курлюк М.В. Індивідуально-психологічні чинники Інтернет-залежності підлітків/ М.В. Курлюк // Гуманітарний вісн.ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. державн.пед. ун-т ім.Григорія Сковороди. Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання».-К: Гнозис, 2014.- 476с.
11. Мудрик А.В. Социальная педагогика: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / А.В.Мудрик. – 8-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2013. – 240с.
12. Турецька Х.І. Особистісна ідентичність схильних до інтернет-залежності осіб: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук / Х.І. Турецька. – К., 2011.
13. Чудова И.В. Особенности образа Я Жителя Интернета / И.В. Чудова// Психологический журнал. 2002. Т. 22.
14. Янг К. Диагноз - Интернет-зависимость / К.С. Янг// Мир Интернет. 2000. №2.